

NORDISK ARKITEKTURFORSKNING

Nordic Journal of Architectural Research

1-2023

Nordic Journal of Architectural Research

ISSN: 1893–5281

Editors-in-Chief

Marius Fiskevold

Norwegian University of Life Sciences, NMBU, Norway

Sten Gromark

Chalmers University of Technology, Sweden

Magnus Rönn

Nordic Association of Architectural Research, Sweden

For more information on the editorial board for the journal and board for the association, see <http://arkitekturforskning.net/na/>.

Submitted manuscripts

Manuscripts are to be sent to Marius Fiskevold (marius.fiskevold@nmbu.no), Sten Gromark (sgromark@bredband.net) and Magnus Rönn (magnus.ronn.arch@gmail.com) as a text file in Word, using Times New Roman font. Submitted articles should not exceed 8 000 words exclusive abstract, references and figures. The recommended length of contributions is 5 000–8 000 words. Deviations from this must be agreed with the editors in chief. See Author's Guideline (<http://arkitekturforskning.net/na/information/authors>) for further information.

Subscription

Students/graduate students

Prize: 27.5 Euro.

Individuals (teachers, researchers, employees, professionals)

Prize: 38.5 Euro.

Institutions (libraries, companies, universities)

Prize: 423 Euro.

Membership for the association

5.5 Euro (for individuals who get access to the journal through institutions).

Students and individual subscribers must inform about their e-mail address in order to get access to the journal. After payment, send the e-mail address to Trond Haug, trond.haug@sintef.no.

Institutional subscribers must inform about their IP-address/IP-range in order to get access to the journal. After payment, send the IP-address/IP-range to Trond Haug, trond.haug@sintef.no.

Payment

Sweden pay to plusgiro: 419 03 25-3

Outside Sweden pay in Euro to Nordea IBAN: SE67 9500 0099 6034 4190 3253 BIC/SWIFT: NDEASESS

Published by SINTEF Academic Press

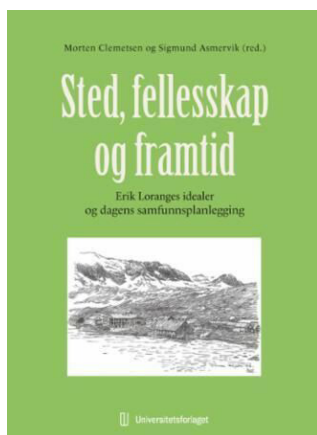
P O Box 124 Blindern, NO-0314 Oslo, Norway.

CONTENTS

EDITORS' NOTES ON STRATEGIES FOR PUBLISHING RESEARCH IN ARCHITECTURE AND LANDSCAPE ARCHITECTURE IN THE NORDIC COUNTRIES.....	5
STEN GROMARK, MARIUS FISKEVOLD AND MAGNUS RÖNN	
TROPES IN MEYER AND WITWERT'S PROJECT FOR THE LEAGUE OF NATIONS	17
EIVIND KASA	
INTERACTIONS OF ART AND ARCHITECTURE – THE CASE OF ALVAR ALTO'S TOWN HALL IN SÄYNAÄTSALO.....	47
JONAS MALMBERG	
UNCERTAINTIES AND POSSIBILITIES: EXPLORING INNOVATION IN ARCHITECTURE BASED ON OPEN DESIGN COMPETITIONS IN FINLAND....	75
HEINI-EMILIA SAARI, OSCAR PERSON AND MATTI VARTIAINEN	
CHANGING WATERSCAPES AND CATCHMENT NEIGHBOURHOODS IN THE URBAN LANDSCAPES OF THE ANTHROPOCENE.....	99
KATRINA WIBERG	
FORUM	
BOOK REVIEW: <i>ARCHITECTURE IN EFFECT VOL. 1 AND 2</i>	141
REVIEWER: LEIF DANIEL HOUCK	
BOOK REVIEW: ARCHITECTURES OF DISMANTLING AND RESTRUCTURING SPACES OF DANISH WELFARE, 1970–PRESENT	149
REVIEWER: ANTTI AHLAVA	
BOOK REVIEW: STED, FELLESSKAP OG FRAMTID – ERIK LORANGES IDEALER OG DAGENS SAMFUNNSPLANLEGGING (2022)	157
REVIEWER: ANNE KATRINE GEELMUYDEN	

**BOOK REVIEW:
MORTEN CLEMETSEN OG SIGMUND
ASMERVIK (RED.)
*STED, FELLESSKAP OG FRAMTID –
ERIK LORANGES IDEALER OG
DAGENS SAMFUNNSPLANLEGGING
(2022)***

REVIEWER: ANNE KATRINE GEELMUYDEN

Dette er en lenge planlagt bok. Den ble lansert i oktober 2022, men idéen til den kom allerede i forbindelse med utstillingen av 45 av Erik Lorange's frihåndstegninger våren 2015, først på Arkitekthøyskolen i Oslo (AHO) og siden hos oss på NMBU. Initiativtaker den gang var min tidligere kollega Sigmund Asmervik. Han er også medredaktør for foreliggende bok sammen med min nåværende kollega Morten Clemetsen. Formålet har vært å belyse og hylle Erik Lorange's virke og innflytelse gjennom hans mange år som arkitekt og planlegger, men også å peke på hans fortsatte aktualitet. Lorange døde 30. mars 2019, 22 dager etter sin 100-årsdag.

Clemetsen og Asmervik har samlet et knippe med forfattere som alle, i elleve kapitler, knytter sitt nåværende faglige virke og engasjement til arven etter Erik Lorange. Boken er godt komponert: Den rammes inn av tre innledende kapitler som beskriver sammenhengen mellom Lorange's ideologiske røtter og hans tidlige arbeid som *region*planlegger, blant annet i gjenreisningen av Finnmark og andre deler av Nord-Norge etter annen verdenskrig. Den avsluttes med to kapitler som særlig er viet Lorange's bevisstgjørende arbeid om sammenhengen mellom det gode byrom og landskapet. De mellomliggende kapitlene er mer løselig knyttet til Erik Lorange's arbeid, men utvalget av perspektiver kan samlet sett leses som en interessant *fortolkning* av Lorange's arv som en mulig inspirasjon til dagens arbeid for en bærekraftig utvikling av våre omgivelser.

Historiske forbilder

Bokens første tre kapitler belyser Erik Loranges utvikling fra arkitektstudent ved Norges tekniske høyskole (NTH i Trondheim – nåværende NTNU) til ansvarlig planlegger. Han vektla regionen som ramme for de beslutningene som skulle tas på lokalt nivå. Kapitlene poengterer hans engasjement for overordnede og tverrfaglige analyser, samt borgerdeltakelse og folkeopplysning som avgjørende elementer i god planlegging. På ulikt vis dokumenterer forfatterne hvordan særlig den skotske geografen Patrick Geddes (1834–1952) og den amerikanske historikeren Lewis Mumford (1895–1990) inspirerte dette engasjementet. Begge disse teoretikerne mestret kunsten å arbeide på tvers av kultur- og naturvitenskaper og begge skrev visjonært om 1900-tallets arkitektur, landskap og planlegging i sine respektive land. Geddes mente for eksempel at storbyens og omlandets problem (motsetning) måtte løses på regionalt nivå, gjennom å arbeide med triaden av sted – arbeid – folk/folkegrupper med felles kultur, tradisjoner og skikker. Regionen betraktes som grunnenheten å gå ut fra og forstås som et “identitetsområde” (“kulturell identitetsregion”).

Trond Simensen leverer en gjennomarbeidet historisk beretning om disse to inspiratorene og flere av byplanteoretikerne på 1800- og begynnelsen av 1900-tallet som påvirket Loranges arbeid fra tidlig av. Morten Clemetsens og Knut-Bjørn Stokkes innledningskapittel konkluderer med at “dagens formelle planlegging etter plan- og bygningsloven kan ha nytte av å hente fram noen av Loranges perspektiv for god planlegging”. Sigmund Asmervik og Herbert Girardet presenterer blant annet en visjon om den “regenerative byen”, Økopolis, et dypt organisk konsept for idealbyen, med mer matproduksjon og dramatisk mindre bruk av fossile energikilder.

Sett med et metahistorisk og ideologikritisk perspektiv slår disse innledningskapitlene an bokens tone som helhet: Den er integrasjonssøkende og mytologiserende. En slik historieskriving har ifølge Anne Buttner (1982, med referanse til Stephen C. Peppers *World Hypotheses* fra 1942) gode tider når det rår usikkerhet og når man søker å (gjen)vinne en form for kontroll over en uoversiktlig virkelighet. Rotmetaforen i denne bokens fortelling er *organismen*; den organiske sammenhengen mellom menneske/kultur og natur/jord (landskapet som pastorale), mellom by og land (regionen som hjemstavn), mellom arbeid og rekreasjon (lokalt og frivillig forankret landskapsengasjement og -utvikling).

Et fremtidig *Eutopia*

Dette kommer tydelig til uttrykk i bokens seks mellomkapitler som alle peker mot konkrete aspekter ved et fremtidig "grønt skifte". Morten Clemetsens godt skrevne kapittel om fremveksten av regionalparker i Norge fra tidlig 2000-tall av innleder denne mer fremsynte delen av boka. Referansene her er europeiske regionparkforbilder og Lorange's arbeid med regionalplanen for Alta i 1948, med spesiell belysning av Alta Vels rolle. "I et landskapsdemokratiperspektiv kan erfaringene fra gjenreisningsarbeidet etter krigen bidra med viktig kunnskap til implementeringen av Den europeiske landskapskonvensjonen i lokal og regional planlegging", hevder Clemetsen (s. 85). Regionalparkene (se Norske Parker, stiftet 2011) tenkes som et mulig planverktøy for å oppnå dette.

De to etterfølgende kapitlene følger opp Clemetsens frempek mot en grønnere og mer demokratisk landskapsutvikling fra et landbruksperspektiv. Vestlandsbonden Dag Jørund Lønning fremmer på underholdende og innsiktsfullt vis et "regenererende jordbruk" der man produserer mat samtidig som man *bygger* natur gjennom det han kaller en "kompostmoderne" jordbruksdrift. Dette må samtidig innebære et kulturelt skifte: et menneskeliv som er verdt å leve: "I det kompostmoderne er det eit spørsmål som er uhyre mykje viktigare enn kva me skal leve av, og det er kva med skal leve *for*. Den såkalla 'nye olja' er ikkje endå ein naturressurs som kan brukast opp. Den er *mening*" (s. 113). Solveig Svardal er på sin side opptatt av nye jordbrukstrender i byene, det urbane jordbruket i form av andelsjordbruk og dets sammenveving med et fremtidig regionalt jordbruk. Hun hevder at et grasrotdrevet engasjement for mer bærekraftige byer må forbinde seg med de omkringliggende bygdene gjennom engasjement for matproduksjon og regionalt særpreg, og siterer Røyne Kyllingstads (1994) påstand om at "byen må ta større ansvar for dei omkringliggjande bygdene, ikkje minst for sjølv å kunne overleve." (s. 124).

Grasrotengasjement og lokaldemokrati er det også som ligger Erling Krogh på hjerte i kapittel sju. Han skildrer Jomfruland og Stråholmen Vels vellykkede kamp overfor Kragerø kommune og statlige etater både for å få utrede og styre Jomfruland nasjonalpark under dens etablering i årene 2013 til 2016. Et nært samarbeid mellom hytteturister (ved noen over middels ressurssterke representanter) og lokale bønder førte frem til formuleringen av omforente strategier og praktiske tiltak for å ivareta natur- og kulturverdiene i øysamfunnets landskap.

Byplanlegging for menneskehelse og økologisk funksjonalitet

Med de to neste kapitlene ledes vi tilbake til byplanlegging. Organismen som rotmetafor blander seg her med den mer handlingsrettede *mekanismen* som grunnbilde. Gunnar Ridderstrøm gir en litt omstendelig, men

informativ og interessant utredning om helsehensynets innvirkning på fysisk planlegging i Norge på 1900-tallet. Utviklingen av helsehensynet i europeisk byplanlegging helt fra 1800-årene av trekkes opp som bakteppe for dagens praksis, for eksempel skillet mellom uhelseforebyggende og helsefremmende strategier. Den tidlige modernismens prinsipper om vektlegging av tilgang på lys, luft og bevegelsesmuligheter, som var implisitt integrert i Loranges planer for tettsteder i Nord-Norge, ble fulgt helt frem til 1980-tallet, da andre politiske hensyn fikk uttalt forrang i by- og tettstedsplanleggingen: Mindre bruk av jomfruelig mark, fortetting av bebyggelsen, transportknutepunkter osv. Forebyggende helsehensyn fikk først uttalt vekt igjen i plan- og bygningsloven fra 2008.

Fortettingsidealet i tettstedsutviklingen problematisertes også i det påfølgende kapittelet. Her er det klimaendringen med økende mengder overflatevann og lengre og mer intensive varmeperioder som krever nye byplanstrategier. Kollegene Ingrid Merete Ødegård og Kine Halvorsen Thorén beretter om mange års erfaring med et studentkurs ved NMBU og presenterer casebaserte studentarbeider om hvordan man kan ta vare på byens blå og grønne strukturer for å hindre naturtap, farlig flom, overoppheting og ulevelige byer. Analyser av og hensyn til blant annet nedbørsfelt, terrengform, vegetasjonsdekke og -sjiktning og bakkens permeabilitet er nødvendige tiltak. Ødegård og Thorén trekker paralleller til Loranges bok *Byen i landskapet. Rommene i byen* fra 1984, der han understreker at vi må ta vare på byenes landskapelige særpreg og naturgitte fortrinn for å få til gode og økologisk velfungerende urbane omgivelser.

Metodikeren og tegneren Lorange

Med bokens to siste kapitler kommer vi igjen tettere på arkitekten og fagmannen Erik Lorange og nettopp hans pasjon for byrom og byform. Her fremheves hvordan Loranges metode med å kombinere grundig kartlegging av harde fakta om et byområde med dokumentasjon av dets sanselige landskap gjennom pennetegninger ble hans varemerke. Elin Børrud minnes sin studietid ved AHO med Lorange som lærer og med den ovenfor nevnte boken fra 1984 som viktig inspirasjon. I avslutningskapittelet gir kunstner, tegnelærer og kollega Christian Montarou en analyse av Erik Loranges fremragende tegninger; på den ene siden hvordan de utgjør en avgjørende studie- og erkjennelsesvei for ham; på den andre hvordan de utad makter å formidle romlige, materielle og atmosfæriske kvaliteter ved omgivelsene. Han kan i så måte være et stående forbilde for oss alle.

Avsluttende bemerkninger

Boken hedrer Erik Lorange som den allsidige, dyptpløyende og nytenkende planleggeren og formidleren han var. Også den sympatiske personligheten skinner gjennom hos de forfatterne som traff ham og lærte ham å kjenne. Boken gir dessuten et interessant bilde av flere sider ved planleggingen i Norge, fra før landets første plan- og bygningslov trådte i kraft i 1965 til i dag.

Under lesningen snek det seg tidvis inn en tanke om at fremtidsperspektivet som antydes i bokens tittel er vel preget av tilbakeblikk og idealisme. Jeg følte meg noen ganger hensatt til min egen studietid på den “grønne bølgen” i 1970-årene. Men ved nærmere ettertanke er det kanskje ikke negativt: Her skapes det rom for refleksjon og håp! Boka promoterer for det første en nedenfra-opp planleggingsfilosofi, som er i tråd med de ovennevnte historiske frontfigurene og Lorange, men som også følger opp gjeldende planleggingsmål slik de for eksempel er formulert i Europarådets landskapskonvensjon. For det andre vektlegges behovet for et samarbeid – på tvers av fag og geografisk skala.

Nettopp derfor hadde jeg ønsket meg en analyse av de aktuelle landskapsendrende drivkreftene som vel også både Geddes og Lorange ivret for: hvilke er de i dag? Hvor langt er dagens planleggings- og landskapsutviklingsrealiteter fra 1970-tallets eller 1950-tallets utfordringer, da Lorange sine ideer ble formet? Og hva er den til enhver tid *mest relevante helheten*? Hvor er “Survey before planning”, som kan peke i retning av en omforent realistisk problemforståelse? Bare to av bokens forfattere problematiserer disse spørsmålene på en synlig måte. I byplanskala påpeker Elin Børrud at “[d]et metoden [til Lorange] *ikke gjør*, er å gi oss en forklaring på hvordan byen har utviklet seg over tid, eller hvordan ulike rettigheter som ligger innbakt i bystrukturen, gir ulike forutsetninger for endringer” (s. 215). Morten Clemetsen gir stemme til dem som finner en “mismatch” mellom befolkningens opplevelse av alvorlige miljøutfordringer i deres hverdagsliv og regionalparkens mulighet til å ta direkte styringsgrep i klima- og miljøforvaltningen i sin regionale kontekst” (s. 97).

Det trengs en klarere synliggjøring av det skismaet som landskapsplanleggingen befinner seg i – mellom de reelle drivkreftene og prosessene som er overveiende økonomisk betinget og globalt styrt og de verdiene som Europarådets landskapskonvensjon og regionalparkinstitusjonen blant andre uttrykker og prøver å forvalte. Hvor effektive kan lokalt engasjement og frivillig arbeid være som virkemidler i den store skala? Hvem tjener den eventuelle landskapsmerkevarebyggingen egentlig? Er det for enkelt for de store økonomiske aktørene å få unntak fra en eventuell park- eller vernestatus når lokalpolitikerne sitter med mange hatter på i de ulike sakene? Er parkstatus for *noen* områder et hinder for å få øye på hele landet som sammensatt av landskap med behov en mer helhetlig utvikling og forvaltning?

Som ansvarlig for utdanning av landskapsarkitekter spør jeg meg selv om Erik Lorange's budskap kan formidles med *hans* ord og bilder i dag? Denne boken gir oss *noen* eksempler på dagsaktuelle innfallsvinkler til planlegging i Lorange's ånd, men det trengs mange flere: ikke minst trenger vi å se om – og hvordan fremsynt utvikling av landskap kan få mer innflytelse i transport- og energipolitikken og i gjennomføringen av de virkelig store landskapstransformerende utbyggingsprosjektene som vi mener vi kan ta oss råd til.

Referanser

Buttimer, A. (1982). Musing on Helicon: Root metaphors and geography. *Geografiska Annaler. Series B, Human Geography*, 64(2), 89-96. <https://www.jstor.org/stable/490662>

Pepper, S.C. (1942). *World Hypotheses*. University of California Press.

